

УДК 373.2.015.31:133.2

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ СТВОРЕННЯ МУЗЕЙНОГО ПРОСТОРУ В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Химич Н.Є.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті розглядається сутність духовної культури особистості, актуальність та необхідність її виховання, починаючи з дошкільного дитинства. Розкривається роль музейної педагогіки в освітньому процесі дошкільного навчального закладу. Визначено вплив музейного простору на духовний світ особистості дошкільника. Подано алгоритм експериментального дослідження з виховання духовної культури у старших дошкільників засобом створення музейного простору в ДНЗ.

Ключові слова: духовна культура, духовний світ, духовний розвиток особистості, дошкільний навчальний заклад, музейна педагогіка, міні-музей, музейний простір.

Постановка проблеми. Духовна культура – одна із сторін загальної культури людства. На відміну від матеріальної культури, яка орієнтована на предметно-фізичний світ, культура духовна пов'язана з інтелектуальною та емоційно-психічною діяльністю людини і надає визначеності й спрямованості цій діяльності та поведінці людини в цілому. Духовна культура

охоплює всі сфери життєдіяльності особистості: мову, звичаї, норми, вірування, знання, мистецтво тощо.

На сучасному етапі розбудови українського суспільства вкрай необхідною є потреба виховання дітей на духовних цінностях, що сприяють формуванню особистості, яка житиме за законами добра, справедливості, чесності, гума-

нізму. Адже багаторічне відчуження людини від справжніх духовних цінностей сприяло занепаду духовних ідеалів, значно вплинуло на посилення тенденції зростання жорсткого індивідуалізму, зверхнього ставлення до інших та приниження людської гідності, зневаги до рідної культури й історико-культурних традицій. Все це загострило проблеми виховання Людини, людської духовності.

Актуальність проблеми виховання духовної культури особистості полягає в наступному:

По-перше, наше суспільство потребує підготовки глибоко освічених, духовно зорієнтованих людей, які володіють не лише знаннями, але й певним рівнем духовної культури.

По-друге, в сучасному світі зростаюча особистість живе і розвивається в широкому оточенні різноманітних подразників як позитивного, так і негативного плану, які щоденно тиснуть на інтелект і почуття дитини, на сферу духовності та моральності, які перебувають у стадії формування.

По-третє, сама по собі освіта не гарантує високого рівня духовної вихованості, бо вихованість – це якість особистості, що виражається в повсякденній поведінці людини та її відношенні до інших людей.

По-четверте, озброєння основами духовної культури важливе і тому, що це не лише дає маленькій дитині уявлення про культуру поведінки, прийнятну у сучасному суспільстві, але й забезпечує розбудову внутрішнього (інтелектуального, морального та естетичного) потенціалу шляхом гармонійного поєднання трьох складових духовності: Істини, Добра, Краси.

Проблема розвитку духовного потенціалу особистості в дошкільній педагогіці не нова. Цьому питанню приділяли увагу такі видатні педагоги як Ф. Фребель, К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Зокрема С. Русова зазначила, що дошкільний вік у сенсі духовного розвитку унікальний і своєрідний. Він закладає основи образного сприймання світу як повного несподіванок і таємниць. Це перші кроки до духовного ідеалу, і при певних умовах вони можуть перетворитися в «любов до правди, до краси, до рідного краю, до щастя вселюдського» [8, с. 179]. Завдання дорослих – залучити дошкільнят до духовних переживань, зробити прагнення дитячих душ щирими, глибокими, різносторонніми. Ці навички формуються у дітей поступово, їх виховання значною мірою залежить від спрямованості й майстерності педагогів та наполегливості батьків.

З наймолодшого віку дорослі мають створити усі необхідні умови для збагачення духовного світу дітей, захистити від негативних впливів, щоб задоволення дитячих запитів сприяло їх найвищому духовному розвитку. Варто зосередитись на головному: забезпечити кожній зростаючій особистості найважливішу підтримку – духовну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях вчених значна увага приділяється проблемі виховання духовної культури особистості. Духовна культура (за П. Щербанем) складається з кількох компонентів:

- інтелектуальна культура (знання, мислення);

- моральна культура (честь, гідність, культура почуттів, статеві культура);
- культура спілкування (комунікативні здібності, духовні запити, культура мови);
- національна культура та національна самосвідомість;
- художньо-естетична культура;
- християнська морально-етична культура, релігійні заповіді та традиції;
- родинно-побутова культура;
- політична, правова, екологічна культура особистості.

Формування духовної культури особистості відбувається під впливом укладу життя сім'ї, роду, народу, нації [10, с. 169].

Великого значення вихованню духовної культури особистості, починаючи з наймолодшого віку, надають сучасні дослідники: Ш. Амонашвілі, І. Бех, А. Богущ, В. Жуковський, Л. Калуська, та ін. Так Ш. Амонашвілі констатує: «Діти вчатьсся краще там, де їх виховують і на цій основі навчають. Вони вчатьсся гірше там, де їх навчають і сподіваються, що навчання поведе за собою вихованість» [2, с. 190]. Вчений вважає, що саме виховання, зокрема духовного світу особистості, має бути пріоритетним. При цьому необхідно постійно спрямовувати погляд дитини на свій внутрішній, духовний світ, який набагато ширший і багатогранніший, ніж зовнішній: «Якщо в духовному світі панують світлі образи і думки, облагороджені почуття і наміри, якщо в ньому панує культура і якщо життя в ньому героїчне, то з таким духовним світом ми будемо утверджувати у зовнішньому житті високі, одухотворені цінності» [1, с. 65].

І. Бех радить виховувати духовну культуру у підростаючого покоління, опираючись на «феномен ціннісного масштабу людини» [3, с. 5]. Вчений рекомендує виховувати зростаючу особистість повноцінним суб'єктом в практичній діяльності, «яка розуміється й здійснюється як форма розвиненої культури, оскільки тільки в ній матеріалізуються вищі духовні цінності» [3, с. 5].

А. Богущ переконана, що духовну культуру потрібно виховувати з раннього дитинства, коли дитяча душа надзвичайно ніжна, тендітна, чутлива. «Дитяче серце надзвичайно сприятливе до всього. Воно м'яке, наче віск, на якому відображається відбиток притиснутої до нього печатки» [4, с. 16]. «Від того, яким дитині відкриється світ, залежатиме її майбутнє духовне зростання» [4, с. 7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Духовна культура виховується за допомогою різноманітних засобів. Особливим розвивальним простором, який сприяє вихованню духовної культури особистості, залученню дитини до світу мистецтва, розширенню її національного світогляду, формуванню життєвої компетентності тощо є музейний простір – важливий засіб у сфері особистісного виховання дітей, що створює умови занурення особистості у спеціально організоване розвивальне предметно-просторове середовище. Однак у практичній роботі з дітьми дошкільного віку конче необхідно, щоб музейний простір розглядався не лише як освітній засіб, певне розвивальне середовище, а використовувався з метою закладки цілісного фундаменту всіх компонентів

духовної культури особистості. Саме музейний простір дошкільного навчального закладу може слугувати, на нашу думку, ідеальним засобом виховання духовної культури особистості у старшому дошкільному віці.

Метою статті є розкриття ролі музейної педагогіки в освітньому поєднанні дошкільного навчального закладу, ознайомлення з алгоритмом експериментального дослідження з виховання духовної культури особистості засобом створення музейного простору в дошкільному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Музейна педагогіка в останні десятиліття набула в дошкільній освіті великої популярності: створюються музейні програми, виходять публікації, книги, розробляються методичні рекомендації. Музейна педагогіка – галузь діяльності, що забезпечує передавання культурного досвіду на основі міждисциплінарного й поліхудожнього підходу через педагогічний процес в умовах музейного середовища. Музей не «ілюструє» історію, не вивчає історії. Він формує в людини особистісне емоційне ставлення до тих чи інших історичних фактів.

Поняття «музейна педагогіка» з'явилося на початку 80-х років ХХ століття і було запозичене з німецької термінології. За цей короткий час сам термін і означена ним діяльність міцно увійшли в педагогічну практику, про це свідчать музейно-освітні програми для вихованців освітніх установ.

Сутність технології полягає у розумінні музею як «багатовимірного світу», в якому переплітається досвід раціонального пізнання з чуттєвим. Вченими розроблено модель музейно-педагогічного процесу, яка включає такі елементи:

- складники музейно-педагогічного процесу (музейне середовище, музейне приміщення, навколomuзейний простір, експозиції, експонати, глядачі),
- форми музейно-педагогічного процесу (екскурсії, заняття, свята, концерти, конкурси, вікторини тощо),
- методологічна основа музейно-педагогічного процесу (діалог з вихователем, з однолітками),
- принципи спілкування (інтерактивний, чуттєвий, комплексний).

В музейній педагогіці виділяють наступні напрямки:

1. Інформування – перша сходинка музейної науки (початкові відомості про музей, музейні предмети, експонати).
2. Навчання – якісно новий рівень, який включає в себе передачу і засвоєння набутих умінь і навичок.
3. Розвиток творчих здібностей – музей створює особливі умови для розвитку творчих здібностей завдяки спільній прикладній діяльності вихователів та вихованців.
4. Спілкування – встановлення взаємних ділових або дружніх стосунків на основі спільних інтересів.
5. Відпочинок – організація вільного часу в музеї.

Зміст напрямків музейної педагогіки розкривається через різноманітні *методи і прийоми* роботи з дітьми, серед яких варто виділити:

бесіди, розповіді, читання творів, перегляди слайдів, фільмів, прослуховування аудіозаписів, моделювання, «прожиття» історичних та культурних подій, спільна прикладна діяльність вихованців та вихователів та ін.

При використанні музейної педагогіки у системі роботи з дошкільниками передбачається дотримання наступних принципів: наочність, доступність, динамічність, змістовність, послідовність ознайомлення з музейними колекціями, гуманізм, активність дітей, рухомість змісту занять у музеї.

Проаналізувавши досвід педагогів (Б. Столярова, О. Караманова, І. Шорохова, І. Підгірної, А. Синєкоп та ін.), ми дійшли висновку про необхідність використання у дошкільному навчальному закладі елементів музейної педагогіки, зокрема музейного простору, не лише як освітнього засобу, а з метою виховання духовної культури особистості.

У термін «музейний простір» вкладено розуміння того, що музей здатний у числі інших сучасних чинників цілеспрямовано забезпечувати процеси виховання і навчання. Однак в умовах дошкільного навчального закладу неможливо створити експозиції, що відповідають вимогам музейної справи. Тому музеї в ДНЗ називають міні-музеями. Міні-музеї – це особливий розвивальний простір. Частина слова «міні» відображає вік дітей, для яких вони призначені, розміри експозиції і чітко визначену тематику такого музею. Призначення міні-музеїв – залучити дітей до активної діяльності і спілкування, впливати на їхню емоційну, культурну сферу. Дослідження вчених дозволили констатувати, що у дітей, які займаються в музейно-освітньому просторі, певним чином модифікується розумова діяльність, діти більш вільно оперують образами. Призначення музею – духовне виховання дошкільнят, суть якого полягає в тому, щоб зростити в дитячій душі насіння любові до рідної природи, рідного краю і сім'ї, історії та культури своєї країни, до всього, що створено працею людей. Музей в дитячому садку – досить цікаве та перспективне явище, бо містить у собі великий потенціал для особистісного розвитку дошкільнят. Він розширює «середовище існування» дитини вже з дошкільного віку і є місцем культурного відпочинку. Головне у музеї – не його площа чи величина колекції, а культурна цінність експонатів.

Музей здатний збагатити внутрішній світ дитини, а музейна педагогіка сприяє цьому, враховуючи особливості дитячого віку. З дошкільного віку повинно починатись знайомство із музейною справою. Саме в дошкільному закладі діти отримують перші відомості про різні явища життя, вбирають повагу до свого міста, до Батьківщини, дізнаються багато нового про минуле і сьогодення, традицій та культуру свого народу. Тому надзвичайно важливо в цей період сформувати навколо дитини відповідне середовище, розвинути в неї естетичне сприймання, а також емоційно-позитивне ставлення до тих чи інших історичних та культурних явищ.

З огляду на важливість окресленої проблеми для виховання підрастаючого покоління, у 2016 році на базі ДНЗ «Любовонька» міста Переяслава-Хмельницького Київської області роз-

почато експериментальне дослідження, метою якого є: виявити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови ефективного виховання духовної культури у дітей старшого дошкільного віку засобом створення музейного простору в освітньо-виховному процесі ДНЗ.

Ми припустили, що ефективність виховання духовної культури у старших дошкільників значно підвищиться за таких умов: створення освітнього середовища в ДНЗ з використанням музейного простору як осередку духовного розвитку особистості; спеціальна розробка системи роботи з виховання духовної культури у дітей старшого дошкільного віку за допомогою впровадження елементів музейної педагогіки в навчально-виховний процес ДНЗ; вдосконалення педагогічної майстерності вихователів ДНЗ, набуття ними професійних компетентностей щодо виховання духовної культури у дітей; організація освітньо-виховного процесу в ДНЗ на засадах співпраці з родиною.

Здійснення експериментального дослідження передбачено у 2016–2020 роках поетапно.

I етап – підготовчий (січень-квітень 2016 року): визначення та наукове обґрунтування теми, мети, завдань дослідно-експериментальної роботи, визначення етапів роботи та їх змістовного наповнення, вивчення досвіду роботи педагогічних колективів інших дошкільних навчальних закладів з означеної проблеми; формування творчої групи педагогів за темою дослідно-експериментальної роботи; підготовка керівників і педагогічних працівників дошкільного навчального закладу до створення управлінських й організаційно-педагогічних умов формування музейного простору в дошкільному закладі; оволодіння педагогічним колективом науково-теоретичним та практичним матеріалом щодо використання музейного простору у навчально-виховному процесі; аналіз проблем і потенційних можливостей духовного розвитку вихованців у системі навчально-виховного процесу; налагодження співпраці з Переяслав-Хмельницьким історико-етнографічним заповідником «Переяслав»; підготовка навчально-методичної бази ДНЗ; організація постійно діючого семінару для працівників дошкільної освіти з проблеми дослідження; затвердження програми дослідно-експериментальної роботи; підведення підсумків підготовчого етапу дослідно-експериментальної роботи.

II етап – діагностично-концептуальний (квітень 2016 р. – січень 2017 р.): розробка системи роботи з виховання духовної культури у старших дошкільників засобом створення музейного простору в умовах дошкільного навчального закладу; розробка критеріального та діагностичного інструментарію експерименту; здійснення діагностики педагогічної компетентності педагогів закладу з проблеми дослідження; розроблення механізму стимулювання діяльності педагогічного, батьківського та дитячого колективів з метою впровадження музейного простору в умовах дошкільного навчального закладу; вивчення ставлення педа-

гогів та батьків до окресленої проблеми; аналіз стану роботи з виховання духовної культури у старших дошкільників; аналіз педагогічної документації закладу в аспекті націленості освітнього процесу на виховання духовної культури у дітей; підсумки роботи II етапу експерименту.

III етап – формувальний (2017–2018 рр.): здійснення експериментальної перевірки висунутої гіпотези, концептуальних положень на різних рівнях організації освітньо-виховної роботи в дошкільному навчальному закладі; коригування методики експериментального пошуку у старших вівкових групах (проведення різноманітних навчально-виховних заходів із використанням елементів музейної педагогіки); проведення круглих столів, семінарів, конференцій, майстер-класів, присвячених актуальним питанням використання музейного простору в дошкільному навчальному закладі; розроблення і наповнення освітнього веб-ресурсу програми на сайті ДНЗ; організація, проведення й забезпечення участі педагогів, які реалізують програму дослідно-експериментальної роботи, у виставках, науково-практичних конференціях, семінарах тощо; визначення позитивних результатів дослідно-експериментальної роботи і питань, які потребують подальшого вирішення; накопичення набутого педагогічного досвіду з питань експерименту; забезпечення постійного цілеспрямованого підвищення професійної компетентності, кваліфікації педагогів шляхом використання різних форм методичної роботи.

IV етап – контроль-узагальнювальний (2019–2020 роки): проведення порівняльного аналізу даних вхідної, поточної та вихідної діагностики ефективності системи роботи з виховання духовної культури у старших дошкільників шляхом створення музейного простору в умовах освітньо-виховної діяльності дошкільного навчального закладу; співвідношення результатів експерименту з поставленими метою та завданнями; узагальнення матеріалів про результати дослідно-експериментальної роботи; підготовка й публікація науково-методичних матеріалів щодо основних завдань, ідей програми та реалізації завдань дослідно-експериментальної роботи; підведення підсумків дослідно-експериментальної роботи.

Головним результатом експерименту стане реалізація цілісного системного підходу у науково-методичному забезпеченні освітньо-виховного процесу ДНЗ, який дозволить розкрити особливості та специфіку виховання духовної культури у дітей старшого дошкільного віку засобом створення музейного простору в дошкільному навчальному закладі.

Висновки і перспективи. Отже, музейний простір в дошкільному навчальному закладі допоможе збагатити дітей враженнями від нових, незнайомих предметів, яких вони ніколи не бачили, і не могли бачити в доступній дійсності, і головне – допоможе закласти духовний фундамент зростаючої особистості, що забезпечить її повноцінний розвиток та внутрішнє становлення на наступних вікових етапах.

Список літератури:

1. Амонашвили Ш. А. Баллада о воспитании. Истинное воспитание ребенка – в воспитании самих себя / Ш. А. Амонашвили. – Артемовск: Лаборатория гуманной педагогики, 2008. – 171 с.
2. Амонашвили Ш. А. Вера и любовь / Ш. А. Амонашвили. – Артемовск: Лаборатория гуманной педагогики, 2009. – 213 с.
3. Бех І. Особистість як мета сучасного виховання / І. Бех // Вічне слово. – 2015. – № 3-4. – С. 4-6.
4. Богущ А. М. Уроки духовності дітям / А. М. Богущ, В. Є. Сучок. – Одеса: Друк, 2007. – 198 с.
5. Караманов О. В. Роль навчального середовища в реалізації музейно-педагогічних програм і проєктів / О. В. Караманов // Постметодика. – 2013. – № 3. – С. 41-44.
6. Музей у дошкільному навчальному закладі : з досвіду роботи школи – дитячого садка імені Софії Русової / упор. Т. Вороніна. – К. : Шк. світ, 2011. – 128 с. : іл. – (Бібліотека «Шкільноосвіту»).
7. Основи музейної педагогіки: метод, вказівки і текст лекцій до спецкурсу / уклад. О. В. Караманов. – Львів: Видав. Центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 66 с.
8. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори / упор. О. В. Проскура. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
9. Столяров Б. А. Музейная педагогика; история, теория, практика: Учебн. Пособие / Б. А. Столяров. – М.: Высш. Шк., 2004. – 216 с.
10. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї: для батьків, учителів, вихователів / П. М. Щербань. – К.: Борівітер, 2000. – 260 с.

Химич Н.Е.

Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды

ВОСПИТАНИЕ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ СОЗДАНИЯ МУЗЕЙНОГО ПРОСТРАНСТВА В ДОШКОЛЬНОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Аннотация

В статье рассматривается сущность духовной культуры личности, актуальность и необходимость ее воспитания, начиная с дошкольного детства. Раскрывается роль музейной педагогики в образовательном процессе дошкольного учебного заведения. Определено влияние музейного пространства на духовный мир личности дошкольника. Представлено алгоритм экспериментального исследования по воспитанию духовной культуры у старших дошкольников посредством создания музейного пространства в ДУЗ.

Ключевые слова: духовная культура, духовный мир, духовное развитие личности, дошкольное учебное заведение, музейная педагогика, мини-музей, музейное пространство.

Khimich N.E.

Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after Gregory Skovoroda

EDUCATION OF SPIRITUAL CULTURE AT SENIOR PRESCHOOL CHILDREN THROUGH THE ESTABLISHMENT OF THE MUSEUM SPACE IN THE PRE-SCHOOLS

Summary

The article deals with the essence of the spiritual culture of the individual, the relevance and the need for education, from pre-school child. It reveals the role of museum pedagogy in the educational process of preschool educational institution. The influence of the museum space to the spiritual world of the individual preschool. Presented algorithm experimental study on education of the spiritual culture of the senior preschool children through the establishment of the museum space in the pre-schools.

Keywords: spiritual culture, the spiritual world, the spiritual development of the individual, pre-school, museum education, a mini-museum, the museum space.